

חזון העצמות היבשות

יותר מפעם נתקלתי בהתנגדות חרדית לשיר את ההמנון הלאומי, 'התקווה'. דבר זה הוא תוצאה של יחסם "הפילוסופי" השלילי לציונות. לפעמים הייתי עד אפילו להסתייגות ציונית-דתית. ההמנון נראה להם, לא מספיק דתי, כאילו חסר יראת שמים. ברור לי שיש בגישות אלו שגיאה עמוקה. לא "חופשיים" ולא חרדים, מבינים את משמעות ההמנון. אמנם כן, "התקווה" נכתב על ידי נפתלי הרץ אימבר. אולם כמעט ברור לי שהוא כתב אותו כשלא היה בהכרח מלאה, אולי בשעת שכרות. הוא לא כתב, מישהו מלמעלה כתב את ההמנון דרכו. כדי להבין זאת עלינו לקרוא מחדש את הפטרת השבוע, הפטרת שבת חול המועד פסח, הפרק הקלאסי מספר יחזקאל (לז), חזון העצמות היבשות.

בחזונו נלקח הנביא אל בקעה מלאה עצמות יבשות. הוא שומע אז את דברי ה' לעצמות:
"הִנֵּה אֲנִי מְבִיא בְּכֶם רוּחַ וְחַיִּיתֶם, וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם גְּדִים וְהֶעֱלֵתִי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר וְקָרַמְתִּי עֲלֵיכֶם עוֹר וְנָתַתִּי בְּכֶם רוּחַ וְחַיִּיתֶם וַיְדַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה'". הנביא אף רואה את הגשמת הנבואה. העצמות הופכים שלדים וגופות. או אז קורא ה' לרות, וזו באה: "וַתִּבְּאוּ בָּהֶם הָרוּחַ וַיְחִיּוּ וַיַּעֲמְדוּ עַל רַגְלֵיהֶם חֵלֶל גְּדוֹל מְאֹד מְאֹד".

עם סיום החזון שומע יחזקאל את דברי הקב"ה המופנים הפעם אליו. החזון ברור:
"הֶעֱצַמּוֹת הָאֵלֶּה כָּל בַּיִת שְׂרָאֵל הִמָּה". זהו הדור שלאחר החורבן האיום, והנה הקב"ה בא אליו בטענות. למה אומר העם "נִבְּשׁוּ עֲצָמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה תְּקוּנָתֵנוּ, נִגְזְרָנוּ לָנוּ" (לז, יא). ואכן, לטענתו זו של הקב"ה אנו עונים בהמנון: "עוד לא אבדה תקוותנו!" אינני חושב שניתן לחשוב על ההמנון "דתי" או חרדי יותר!

באחד הבתים "הנסתרים" של "התקווה", אותו אין אנו שרים, כותב אימבר: "כי רק עם אחרון היהודים – גם אחרית תקוותנו". אכן, פעמים לא מעטות הרגישו יהודים שהם אחרוני היהודים ו"אחרית תקוותנו". דוגמה בולטת מצויה בנאומיו האחרונים של אלעזר בן יאיר במצדה, על פי תיאוריו של יוסף בן מתתיהו (תולדות מלחמת היהודים ז, ח). דבריו של בן יאיר מהווים המנון לחרות: "אשרי הנופלים בקרב כי מתו בהילחמם בעד חירותנו ולא במוכרם אותה... ומות נמות בטרם נהיה עבדים לשונאינו, ובני-חורין נשאר בעוזבנו את ארצות החיים". זהו המנון לחרות, ללא תקווה, "כי חתם את גזר דינו על זרע היהודים". אלעזר בן יאיר מוסיף בייאוש "בושנו מכל תקוותנו". הוא מת מות גיבורים, אך עם ההרגשה האיומה שזהו סופו של "זרע היהודים", "אבדה תקוותו" של העם היהודי. לאור ייאושו של אלעזר בן יאיר, מבינים אנו את גדולתו של בן דורו, רבן יוחנן בן זכאי, שלמרות הטרגדיה, בחר בתקווה

והמשיך את מלחמת הקיום. את זאת עשה על ידי יבנה וחכמיה. כמה סמלית היא העובדה, שלפי התיאור האגדי, תלמידי רבן יוחנן בן זכאי, רבי יהושע ורבי אליעזר, מוציאים את רבם מירושלים הנצורה, בארון מתים. מארון מתים זה, מתים לכאורה, התעוררה תחייתו של העם. בעזרת הרוח, שבו העצמות לחיות.

נאומו של אלעזר בן יאיר הוא דוגמה טרגית לאבדן התקווה ומועקת המוות הקרבה. האמנם יכלו הקצטניקים אסירים המעונים באשוויץ, שבקושי הצליחו לכסות את עצמותיהן היבשות, לשמור על זיק תקווה. האם מותו של העם לא היה ברור? האם התקווה הייתה עדיין אפשרית? מי שלא היה בפלנטה האחרת אינו יכול לענות לשאלה זאת. הפרטיזנים היהודים היו שם וענו: "אל נא תאמר הנה דרכי האחרונה". גם אלה שבמותם כתבו "יהודים, נקמה" היו בטוחים בעתיד. הם סרבו לקבל את קביעת מות עמם, למרות שכל בר דעת לא היה אז יכול לקוות שהמציאות האיומה תשתנה.

חזון העצמות היבשות של הנביא יחזקאל, והמנון 'התקווה' שבעקבותיו מהווים דרישה לעמידה אבסורדית, להמשיך להאמין באור, אף אם השמים מכוסים בעננה המחשיכה את השמש. התקווה מהווה דרישה אחרונה לאדם, דרישה להאמין שאחרים יזכו להמשיך את המפעל, והעם יחיה. אך היא מהווה גם דרישה מהיחיד, מכל אדם. אף כשחרב חדה מונחת על צווארו אסור לו להתייאש. הוא יכול להילחם ולנצח. והנביא מסיים בדבריו של הקב"ה, לעם וליחיד: "הִנֵּה אֲנִי פֹתֵחַ אֶת קְבֻרֹתֵיכֶם וְהֵעֲלִיתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרֹתֵיכֶם, עַמִּי, וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל אֶדְמַת יִשְׂרָאֵל".